

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 18 juli 2024

Mål nr
T 5438-23

PARTER

Klagande

1. PN

2. JS

Ombud för 1 och 2: Advokat KL samt juristerna JG och FTO

Motpart

Hökerum Bygg Aktiebolag, 556153-6185

Boråsvägen 15 C

523 37 Ulricehamn

Ombud: Advokaterna AH och KLa

SAKEN

Utfående av pantbrev m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2023-06-22 i mål T 6217-22

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

PN och JS ska solidariskt ersätta Hökerum Bygg Aktiebolag för bolagets rättegångskostnad i Högsta domstolen med 83 473 kr avseende ombudsarvode och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

PN och JS har yrkat att Högsta domstolen ska bifalla den talan de förde i tingsrätten och hovrätten, dvs. att Hökerum Bygg Aktiebolag ska förpliktas att till dem utge fyra pantbrev. De har även yrkat att Högsta domstolen ska ogilla Hökerums talan om att de till Hökerum ska betala 2 415 419 kr och viss ränta. PN och JS har vidare yrkat att de ska befrias från skyldigheten att ersätta Hökerums rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt att Hökerum ska förpliktas att ersätta dem för deras rättegångskostnader i dessa instanser.

Hökerum har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Vad målet gäller

1. Två bolag (UE-bolagen) har satt ned fakturafordringar som bolagen hade på ett annat bolag (Hökerum) mot att detta bolag med motsvarande belopp satte ned lånefordringar som bolaget hade på UE-bolagens ställföreträdare. UE-bolagen har därefter försatts i konkurs. I konkursen har UE-bolagens nedsättningar av fakturafordringarna återvunnits från Hökerum såsom en gåva från UE-bolagen (se 4 kap. 6 § konkurslagen).
2. Målet gäller främst om – och i så fall under vilka förutsättningar – återvinningen har betydelse för skuldförhållandet mellan Hökerum och UE-bolagens ställföreträdare.

Bakgrund

3. Hökerum bedriver entreprenadverksamhet inom byggbranschen. PN och JS bedrev tidigare verksamhet inom samma bransch genom bolagen Mark och Service M.S. AB och Svemark Anläggnings AB (UE-bolagen). Bolagen samarbetade och utförde arbeten som underentreprenörer till Hökerum. Ett av UE-bolagen kontrollerades av PN och det andra av dem båda.
4. År 2011 ingick PN och JS å ena sidan och Hökerum å andra sidan två låneavtal, benämnda reverser. Avtalen innebar att PN och JS lånade ett sammanlagt belopp om 5 500 000 kr av Hökerum. Som säkerhet överlämnade PN och JS, såvitt nu är aktuellt, fyra pantbrev.
5. Bakgrunden till lånen var att UE-bolagen hade ekonomiska problem och att Hökerum därför fick frågan om bolaget kunde låna ut pengar till

UE-bolagen. Hökerum ville fortsätta att samarbeta med UE-bolagen och var därför berett att hjälpa dem. Hökerum kunde emellertid inte acceptera att låna ut pengar till UE-bolagen, men däremot till PN och JS personligen med säkerhet i fastigheter som de ägde. PN och JS använde lånebeloppen som kapitaltillskott till UE-bolagen.

6. PN och JS betalade efter hand delar av lånen. Därutöver kom UE-bolagen och Hökerum överens om att delar av PNs och JSs lån skulle regleras på så sätt att fakturafordringar för utfört arbete som UE-bolagen hade mot Hökerum skulle sättas ned och lånen minskas med motsvarande belopp. Sammantaget satte UE-bolagen ned fakturafordringar mot Hökerum på 2 415 419 kr som amortering och ränta på PNs och JSs låneskuld till Hökerum.

7. Efter att nedsättningarna genomförts och sedan UE-bolagen hade försatts i konkurs upprättade Hökerum å ena sidan och PN och JS å andra sidan en ny revers. I denna angavs under rubriken bakgrund att låntagarna hade en viss angiven skuld, att ny revers upprättades på grund av förändringar i lånevillkoren och att denna nya revers ersatte tidigare upprättad revers. Därefter angavs ett nytt lånebelopp, ny lägre ränta och nya räntevillkor även i andra avseenden. Vidare angavs att PN och JS som säkerhet pantsatte, såvitt nu är aktuellt, fyra pantbrev. Dessa var desamma som redan tidigare hade pantsatts och som Hökerum alltså redan innehade.

8. UE-bolagens konkursbon väckte talan om återvinning och yrkade att Hökerum skulle utge ett belopp vilket motsvarade det belopp som UE-bolagen hade satt ned sina fordringar mot Hökerum med.

9. Tingsrätten och hovrätten biföll konkursbonas talan. Hovrätten bedömde att UE-bolagens avskrivning av fordringarna på Hökerum skett

utan att UE-bolagen erhållit någon motprestation och att förfarandet därför måste anses utgöra en gåva i konkurslagens mening (se 4 kap. 6 § konkurslagen). Domen fick laga kraft och Hökerum har betalat beloppet till konkursbona.

10. PN och JS har betalat det belopp som angavs i den senast upprättade reversen.

Parternas talan m.m.

11. PN och JS väckte talan och yrkade att Hökerum skulle förpliktas att till dem utge pantbreven. De gjorde gällande att parternas avtal enligt den senaste reversen ersatte tidigare reverser så att ett nytt skuldförhållande uppkommit och att säkerheten i form av pantbreven därefter endast var knuten till skulden enligt den senaste reversen. Eftersom PN och JS till fullo betalat den skulden, skulle pantbreven återlämnas.

12. Hökerum bestred yrkandet och yrkade genstämningsvis att PN och JS skulle betala vad Hökerum till följd av återvinningen återburit till UE-bolagens konkursbon.

13. Enligt Hökerum hade PN och JS ställt säkerheten, dvs. de nu aktuella fyra pantbreven, även för tidigare lån. Den senaste reversen innebar inte att de tidigare lånen ersattes. Den innebar endast att de återstående skulderna samlades eftersom räntevillkoren ändrades. Säkerheten gällde därför fortfarande för Hökerums hela fordran, även enligt tidigare reverser. Vid tidpunkten för den senaste reversen hade avgörandet i återvinningsmålet inte kommit och reversen tog därför inte hänsyn till det belopp som senare återvanns. Återvinningen innebar att PN och JS inte fullgjort betalningen till Hökerum av det belopp som återvanns. Hökerum var därför inte skyldigt

att lämna tillbaka säkerheten. I stället var PN och JS skyldiga att betala det återvunna beloppet till Hökerum.

14. PN och JS bestred Hökerums betalningsyrkande. De invände att den senaste reversen ersatt de första och att UE-bolagens nedsättningar av sina fordringar mot Hökerum därför saknade betydelse. Vidare hade regleringen av lånebeloppet i förhållande till dem skett med befriande verkan, oavsett återvinningen. Eftersom de inte var parter i återvinningsmålet hade domen i det målet ingen betydelse för deras betalningsansvar.

15. Tingsrätten och hovrätten har ogillat PNs och JSs talan om att få tillbaka pantbreven, samt bifallit Hökerums talan om betalning av låneskulden.

Allmänt om återvinning i konkurs

16. I 4 kap. 5–13 §§ konkurslagen finns bestämmelser om förutsättningar för återvinning, dvs. för att en viss rättshandling ska gå åter. Syftet med återvinningsreglerna är att i konkursborgenärernas gemensamma intresse återställa det läge som rådde innan rättshandlingen företogs (se ”Franslast” NJA 2001 s. 805).

17. Enligt 4 kap. 6 § ska en gåva från konkursgäldenären gå åter om den fullbordats viss tid före konkursen och vissa andra förutsättningar är uppfyllda. Att en konkursgäldenär betalat någon annan gäldenärs skuld kan vara en återvinningsbar gåva (jfr Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, 4 uppl. 2013, s. 209 f. och Hans Renman, Återvinning enligt 4 kap. konkurslagen, 3 uppl. 2020, s. 190 f. och 222).

18. Verkan av återvinning regleras i 4 kap. 14–18 §§. Huvudregeln är att den egendom som konkursgäldenären utgett ska återbäras till konkursboet

och att återvinningsvaranden har rätt att återfå det vederlag som han eller hon lämnat konkursgäldenären.

Återvinnings verkan i förhållande till tredje man

19. I 4 kap. 16 § finns en bestämmelse som avser situationen när en tredje man ställt säkerhet eller ingått borgen för en förpliktelse som konkursgäldenären har i förhållande till en borgenär. Om konkursgäldenären fullgjort förpliktelsen före konkursen – t.ex. betalat en skuld – och tredje mannen därför återfått säkerheten men fullgörelsen återvinns, är tredje mannen under vissa förutsättningar skyldig att utge säkerheten igen.

20. Även om vissa tredjemanssituationer regleras i konkurslagen innehåller lagen inga bestämmelser om vad som slutligen gäller mellan den tredje man som ställt säkerhet eller ingått borgen och borgenären.

21. I rättsfallet ”Tainas kiosk” NJA 1997 s. 240 har Högsta domstolen bedömt en sådan tredjemanssituation, nämligen förhållandet mellan en borgenär och en borgensman. Bakgrunden i målet var att en person hade tagit ett lån i en bank för vilket två andra ingått borgen såsom för egen skuld. Personen betalade skulden till banken, men gick därefter i konkurs. Konkursboet riktade återvinningskrav mot banken. Banken godtog kravet och återbetalade därför beloppet till konkursboet. Banken stämde sedan borgensmännen på det belopp som banken inte erhållit utdelning för i konkursen.

22. I fråga om vilken betydelse återvinningen – där alltså borgensmännen inte hade varit parter – hade för borgensåtagandet uttalade Högsta domstolen sammanfattningsvis följande. Borgensansvar gäller till dess den fordran för vilken borgensmannen iklätt sig ansvar rätteligen betalats. Om

emellertid betalningen av någon anledning skulle gå åter och skulden på grund därav finns kvar, kvarstår även det ursprungliga borgensansvaret. En befrielse från detta ansvar kan i en sådan situation undantagsvis komma i fråga. Om borgenären i gäldenärens konkurs ger vika för ett oberättigat återvinningskrav bör borgensmannens ansvar inte anses kvarstå. Och om borgenären efter erhållen betalning gett borgensmannen särskild anledning tro att hans ansvar upphört, kan borgensmannen också ha blivit befriad så att risken för förlust vid en återbetalning i stället vilar på borgenären. Ytterligare undantag kan tänkas förekomma. Högsta domstolen fäste även vikt vid att återvinning hade kunnat ske från borgensmännen. Slutsatsen var att borgensmännen var betalningsskyldiga eftersom någon undantags-situation som kunde befria dem från ansvar inte förelåg. (Se ”Tainas kiosk”, och jfr även ”Vides konkurs” NJA 1974 s. 52.)

Betydelsen för tredje man av att en rättshandling återvinns som utgjort ett skuldinfrående för denne

23. Om en konkursgäldenär betalat en tredje man skuld direkt till borgenären och denna betalning återvunnits bör i regel en återvinning från borgenären – i linje med vad Högsta domstolen tidigare slagit fast för borgensansvar – medföra att skulden mellan borgenären och tredje mannen inte anses infriad. Motsvarande bör gälla om en rättshandling i form av en eftergift av en fordran återvinns och eftergiften även innebar ett skuldinfrående till förmån för tredje man. Även om skulden varit infriad för den tredje mannen gäller skulden alltså i regel igen. Det innebär i regel också att en säkerhet som lämnats för skulden fortfarande gäller.

24. Även de undantag som angavs i rättsfallet ”Tainas kiosk” bör tillämpas på motsvarande sätt för den tredje man vars betalningsansvar i de beskrivna situationerna som huvudregel alltså kvarstår till följd av en

återvinning. Och liksom uttalades i rättsfallet kan även vissa ytterligare undantag tänkas förekomma. Att omständigheterna talar för att återvinning i konkursen kunde ha skett direkt från den tredje mannen kan, på liknande sätt som bedömdes i rättsfallet ”Tainas kiosk”, vara ett ytterligare skäl som bidrar till att undantag inte ska göras. Detsamma bör gälla om tredje mannen var i ond tro om de omständigheter som medförde återvinningen från borgenären.

Bedömningen i detta fall

Betydelsen av den nya reversen

25. PN och JS har gjort gällande att den nya reversen har ersatt parternas skuldförhållande enligt de tidigare låneavtalen så att ett nytt skuldförhållande uppkommit och att säkerheten i form av pantbrevet därför endast är knuten till den skuld som anges i den nya reversen. Konkret är den fråga som Högsta domstolen ska ta ställning till om den nya reversen utesluter att PN och JS är betalningsansvariga för ett belopp som motsvarar det belopp som återvunnits och om reversen innebär att de pantbrev som tidigare överlämnats till Hökerum endast skulle vara säkerhet för den skuld som nämns i den reversen. Den frågan får avgöras genom avtalstolkning. (Jfr ”Nyombygg” NJA 2012 s. 441 p. 6 och 7, ”Det preskriberade medansvaret” NJA 2019 s. 941 p. 22 och ”Mätarställningen” NJA 2021 s. 597 p. 11–14.)

26. Inledningsvis kan konstateras att det inte framkommit att parterna hade någon gemensam partsavsikt i frågan om vad den nya reversen skulle innebära.

27. Ordalydelsen i den nya reversen är inte entydig men ger ett visst stöd för att den endast anger vilket belopp som återstod att betala och nya villkor som ersätter de villkor som angetts i tidigare revers.

28. Av utredningen framgår att bakgrunden till att den nya reversen upprättades var att PN och JS hade svårt att följa de villkor för deras lån från Hökerum som gällde enligt tidigare reverser och att Hökerum ville hjälpa dem med deras betalningssvårigheter. Det framgår också att reversen upprättades i syfte att sammanfatta vad som då återstod att betala på skulden och att justera räntevillkoren. Men det finns inget stöd för att syftet var att helt ersätta det skuldförhållande som uppkommit genom de tidigare lånen. Säkerheten i form av pantbrevet gäller därmed fortfarande som säkerhet för Hökerums fordran grundad på det skuldförhållande som redan gällde mellan parterna enligt de låneavtal som ingåtts tidigare.

Återvinningens betydelse för PNs och JSs låneskuld

29. UE-bolagen och Hökerum har kommit överens om att UE-bolagen skulle sätta ned sina fakturafordringar på Hökerum med vissa belopp mot att Hökerum skulle sätta ned sina lånefordringar på PN och JS med motsvarande belopp. Upplägget accepterades av samtliga parter och innebär alltså att UE-bolagens nedsättningar av sina fordringar mot Hökerum infriade PNs och JSs låneskulder till Hökerum med motsvarande belopp (jfr den situation som beskrivs i Stefan Lindskog, Kvittning, 4 uppl. 2024, s. 648).

30. UE-bolagens nedsättningar av fordringarna mot Hökerum återvanns senare och Hökerum har betalat de sammanlagda beloppen till UE-bolagens konkursbon. Eftersom PNs och JSs skulder till Hökerum infriats genom UE-bolagens nedsättningar är huvudregeln att återvinningen innebär att

motsvarande belopp av deras låneskuld är obetalt och att den säkerhet som ställts för låneskulden därmed fortfarande gäller. (Se p. 23.)

31. Frågan är då om det finns några omständigheter som motiverar att undantag görs från huvudregeln. UE-bolagens konkursbons återvinningskrav har avgjorts efter rättslig prövning. Omständigheterna talar för att en återvinning av det eftergivna beloppet direkt från PN och JS hade varit möjlig (jfr p. 17). Till detta kommer att PN och JS har varit väl insatta i upplägget att UE-bolagen skulle efterge fordringar på Hökerum till förmån för dem och i UE-bolagens ekonomiska problem. Sammantaget innebär detta att det inte finns skäl för att göra undantag från huvudregeln (se p. 24).

32. Återvinningsdomen mellan UE-bolagens konkursbon och Hökerum har alltså den betydelsen att det sammanlagda belopp som Hökerum betalat till konkursbona har medfört att motsvarande belopp av PNs och JSs låneskuld till Hökerum är obetalt och att den säkerhet som ställts för deras låneskuld därmed fortfarande gäller.

33. Vid denna bedömning föreligger det ingen tvist om beloppet och räntan.

Slutsats

34. Slutsatsen är att PN och JS inte har rätt att få tillbaka säkerheten i form av pantbrevens samt att de till Hökerum ska betala vad bolaget till följd av återvinningen betalat till UE-bolagens konkursbon.

35. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

Rättegångskostnad

36. PN och JS ska som förlorande parter utge ersättning för Hökerums rättegångskostnad i Högsta domstolen. Beloppet är skäligt.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Stefan Johansson, Stefan Reimer, Jonas Malmberg och Christine Lager (referent, särskilt yttrande)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Christoffer Stanek

SÄRSKILT YTTRANDE

Referenten, justitierådet Christine Lager tillägger för egen del följande.

I det aktuella fallet var omständigheterna sådana att det stod klart att huvudregeln skulle tillämpas, dvs. att återvinningen innebar att skulden mellan tredje mannen och borgenären inte var infriad. Rättshandlingarna som återvanns hade skett från de konkursgäldenärer som tredje mannen kontrollerade, de hade full insyn i upplägget och rättshandlingarna företogs även i deras intresse. Omständigheterna talade för att en återvinning hade kunnat ske direkt från dem. De var även i ond tro om de omständigheter som föranledde återvinningen från borgenären. Det var därför ingen tvekan om att de skulle bära risken och därmed få ta konsekvenserna av återvinningen i förhållandet mellan dem och borgenären.

Det är emellertid möjligt att tänka sig situationer där en tredje man har varit i god tro om de omständigheter som föranledde att en rättshandling som har betydelse för tredje mannens betalningsansvar återvunnits och att det tillsammans med andra omständigheter medför att riskfördelningen bör falla ut på ett annat sätt. Det behöver inte endast röra sig om en sådan situation som angavs i rättsfallet ”Tainas kiosk” NJA 1997 s. 240, dvs. att borgenären efter erhållen betalning givit tredje mannen särskild anledning att tro att hans ansvar upphört.

En tänkbar situation kan vara att borgenären var närstående till konkursgäldenären men att tredje mannen inte var det och att återvinning därför inte hade kunnat ske direkt från tredje mannen. Detta eftersom det i flera avseenden är lättare att återvinna en rättshandling från en närstående än från någon annan. Om den tredje mannen dessutom var i god tro om de

omständigheter som medförde återvinningen från borgenären och tredje mannen inrättat sig efter att rättshandlingen skulle bestå, bör det vara skäl för att undantag ska kunna göras. (Jfr Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, 4 uppl. 2013, s. 404 f., Stefan Lindskog, Betalning, 3 uppl. 2022, s. 900 f., jfr även Mikael Möllers resonemang i förhållande till 4 kap. 18 konkurslagen i Insolvensrättsliga utlåtanden, 2016, s. 655 f.)

Även om huvudregeln är att en återvinning av en rättshandling som har betydelse för en tredje mans betalningsansvar medför att dennes skuld inte anses infriad bör alltså tredje mannens goda tro om de omständigheter som grundade återvinningen kunna bidra till att riskfördelningen mellan den tredje mannen och dennes borgenär bör falla ut på ett annat sätt.
